

شطّ شیرین پر شوکت

یادنامه

سید حسن مشکان طبسی

پژوهش و به کوشش

محمد باقری

سرشناسه: باقری، محمد، ۱۳۶۹.

عنوان و نام پدیدآور: شط شیرین پر شوکت: یادنامه سیدحسن مشکان طبسی / تألیف و تدوین: محمد باقری.
مشخصات نشر: مشهد: کتیبه میراث شیعه، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۶۲ ص: مصور.

شابک: ۹۷۸-۹۵۶۲-۶۲۲-۱-۹۰

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کلامه.

عنوان بر: یادنامه سیدحسن مشکان طبسی.

موضوع: مشکان طبسی، سید حسن، ۱۲۵۸-۱۳۲۸. یادنامه‌ها

موضوع: نویسندگان ایرانی، قرن ۱۴، نقد و تفسیر

موضوع: Criticism and interpretation of Authors, Iranian 14th century --

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ۵/۷۰۵۹ ی P/R/۸۲

رده بندی دیویی: ۸۶۲/۶۸۸

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۵۶۵۷۴

شط شیرین پر شوکت

یادنامه سیدحسن مشکان طبسی

تألیف و تدوین: محمد باقری

ناشر: کتیبه میراث شیعه

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای انتشارات کتیبه میراث شیعه محفوظ است.

شابک: ۹۷۸-۹۵۶۲۹-۰۰۱-۶۲۲-۹۷۸

فهرست مطالب

مقدمه	هفت
فصل یک: مقالات	
زندگی‌نامه خوب‌نوش: زندگی‌نامه به قلم مشکان طبسی	۳
یک فقدان بزرگ: فوت مرحوم طوسی	۱۷
فقدان عظیم	۱۹
چراغ معرفت	۲۴
یادی از علامه فقید مرحوم سید حسن مشکان طبسی	۲۶
حکیم دانشمند	۳۶
انجمن‌های ادبی	۴۵
انجمن ادبی	۵۷
دو جلسه از انجمن ادبی خراسان	۶۰
علامه شاعر	۶۵
دبستان؛ نخستین مجله ادبی خراسان	۷۳
خدمتگزاران شریف فرهنگ خراسان را بشناسید	۹۸
تاریخچه کتابخانه فرهنگ مشهد	۱۰۰
تأملی در شخصیت ادبی و فرهنگی مشکان طبسی	۱۰۴
درنگی بر اندیشه مشکان طبسی در مجله دبستان	۱۲۷
فصل دو: مشکان طبسی در آینه شعر	

۱۴۱.....	رفت از دست مملکت مشکان.....
۱۴۲.....	زین سرای شیخ مشکان رفت.....
۱۴۴.....	ملکی بود به لباس بشری.....
۱۴۵.....	هرجا که می نگرم گویی که تویی.....
۱۴۶.....	مرگ مشکان نگو که دانش مُرد.....
۱۴۷.....	دریغا از بهان سید حسن برفت.....
	فصل سه: مشکان طبسی در دانشنامه‌ها
۱۵۰.....	مشکان طبسی، سید حسن.....
۱۵۴.....	مشکان طبسی، سید حسن، زنده سیدمهدی میرزاها.....
۱۵۵.....	مشکان طبسی، حسن.....
۱۵۶.....	مشکان طبسی.....
۱۵۷.....	سید حسن بن (مهدی میرزا آقا) مشکان طبسی.....
۱۵۹.....	سید حسن مشکان طبسی.....
۱۶۵.....	سید حسن مشکان طبسی.....
۱۶۶.....	سید حسن مشکان طبسی.....
۱۷۰.....	مجله دیستان.....
۱۷۲.....	دیستان.....
	فصل چهار: گفتگوها
۱۷۴.....	گفتگوهای محمد باقری با ناصر مشکان طبسی فرزند مرحوم سیدحسن مشکان طبسی.....
	ضمائم
۲۰۳.....	تصاویر.....
۲۱۹.....	اسناد.....

مقدمه

اولین بار که نام مشکان طبسی مواجه شدم در کتاب جغرافیای تاریخی طبس درباره مشکان تنها دو خط و نیم نوشته بود. نام وی را در شمار مشاهیر طبس آورده بود. در همان مطلب به باستانی پاریزی که خدایش حمیدت کتاد ارجاع داده شده بود که وی مشکان را فلسفه دان قرن اخیر می دانسته است. از همان زمان مشکان طبسی در پس زمینه ذهن من قرار گرفت.

آن زمان سیزده چهارده سال بیشتر نداشتیم. اما از کودکی به تاریخ و آگاهی از گذشتگان خود علاقه داشتیم بخصوص احوال دانشمندان و ادیبان و تاریخ فکر برایم دغدغه بوده است. هنگامی که با ابعاد مختلف شخصیت مشکان طبسی آشنا شدم متوجه شدم که وی علامه‌ای ذوالفنون بوده است که در اکثر علوم زمانه خودش متبحر بوده است و تألیفات بسیار داشته است. علاوه بر این نسبت به طبس، شهر نیاکان خودم، همواره دغدغه داشته‌ام و دوست می‌داشتم که کاری برای زادگاه نیاکان خودم بکنم که خداوند بر بنده منت نهد و موفق شدم دو کتاب طبس پژوهی و اظهري نامه را چاپ کنم. کتاب اظهري نامه ادای دینی است. بانی از فرهیختگان و دانشمندان خطه طبس.

خیلی قبل تر از این دو کتاب به فکر تألیف کاری درباره مشکان طبسی بودم و به جمع آوری اطلاعات درباره وی اقدام کرده بودم و به مرور به گردآوری آثار وی پرداختم و موفق شدم با خانواده و بازماندگان وی ارتباط برقرار کنم. در همین جا از جناب آقای ناصر مشکان طبسی فرزند مرحوم سید حسن مشکان طبسی و همسر ایشان سرکار خانم ربابه سادات حسینی کمال

تشکر و امتنان را دارم که با بنده نهایت همکاری را کردند و آثار چاپ نشده مرحوم مشکان را در اختیار بنده گذاشتند.

برای جمع‌آوری آثار مشکان طبسی دو منبع داشتم یکی کتاب‌های مشکان طبسی که سال‌ها و دهه‌های قبل چاپ شده بود و در کتابخانه‌های عمومی کشور بود که با مراجعه‌های مکرر و پیگیرانه بالاخره توانستم این آثار را دریافت کنم و دیگر آثار که چاپ نشده بود و خانواده مرحوم مشکان در اختیار بنده گذاشتند. این کار بنده نه کار دانشگاهی بود و نه پایان نامه بلکه تنها یک علاقه شخصی بود که در زمانی که دانشجو کارشناسی ارشد بودم در کنار تحصیل رشته تخصصی خود به گردآوری و تایپ و ویرایش و صفحه‌آرایی و چاپ این آثار اقدام کردم.

به مسئولین شهرستان اسس پیشنهاد می‌دهم که نام یکی از خیابان‌ها و یا میدان‌ها و یا یکی از مراکز فرهنگی شهر طبس را به نام مشکان طبسی بگذارند. طبسی‌ها نباید فراموش کنند که اگر نام طبس، طبس مانده است و نام‌های جعول و عاریتی بر آن نگذاشته‌اند معلول تلاش‌های مشکان طبسی است. همچنین به انجمن معرفی پیشنهاد می‌کنم که برای مشکان طبسی مراسم نکوداشتی در خور شأن وی برگزار کنند. فکر می‌کنم سیر مطالعاتی آثار مشکان طبسی برای افرادی که دوست دارند از هر علمی سر در بیاورند بسیار باشد چرا که وی در بسیاری از علوم صاحب نظر است.

هنگامی که تمام آثار مشکان طبسی را گردآوری کردم با و را برای چاپ آثار وی پیش روی خود داشتم یکی چاپ یک کتاب‌ها و رسائل به صورت مستقل و یکی آنکه چاپ آثار وی به صورت طبقه‌بندی شده در هر علمی که وی تخصص داشته است که در نهایت رویکرد دوم انتخاب شد به چند دلیل یکی اینکه بعضی از رساله‌های وی حجم بسیار اندکی دارند و چاپ آنان به صورت مستقل ممکن نیست و اگر هم بنا می‌شد که رسائل را در یک کتاب به صورت مستقل چاپ شود آن کتاب کشکولی می‌شد از علوم مختلف نه طبقه‌بندی شده در هر علم و دیگر اینکه چاپ این آثار بدین صورت برای خواننده بهتر می‌باشد چرا که تمام آثار مشکان طبسی در یک علم در یک کتاب پیش روی اوست و می‌تواند تمام نظرات مشکان طبسی درباره آن علم خاص را یک‌جا ملاحظه کند. علاوه بر این هزینه چاپ کتاب به صورت بیست و اندی جلد بسیار زیاد می‌شد و در توان

بنده پرداخت این چنین هزینه‌ای نمی‌باشد به همین دلایلی که عرض کردم در نهایت تصمیم گرفتم که آثار وی را در هشت جلد به تفکیک علومی که وی در آن تخصص داشته است چاپ کنم.

چند نکته درباره مشکان طبسی

مشکان طبسی علامه‌ای ذوالفنون بوده است و از نسلی بوده است که دیگر هم‌تایان آنان ندارند امثال مشکان طبسی و محمد فرزانه و جلال الدین همایی که در هر شاخه‌ای از علوم تبحر داشته‌اند؛ نسلاً و لمناً که وارد دانشگاه تهران شدند نسل همه چیزدانی بودند که دیگر آسمان دانشگاه تهران نظیر آنان را ندید. مشکان طبسی هم در ابتدایی که دانشگاه تهران تأسیس شد یکی دو سال در آنجا تدریس کرد اما وقتی که دید انگیزه بسیاری از دانشجویان طلب علم نیست دلسرد می‌شود و دیگر برای تدریس به آنجا نمی‌رود. حتی شهید مطهری از وی با عنوان «مرد خیلی فاضل» یاد کرده است.^۱

مشکان دو دوست قلمی صمیمی داشته بود: شایم احمد بهار در مطبوعات دیگری نصرالله تقوی در کارهای تألیفی. هنگامی که مشکان طبسی برای کار در دادگستری به تهران می‌رود امور مجله دبستان را به وی واگذار می‌کند. همچنین مشکان در روزنامه بهار بسیار مقاله نوشته است و در بسیاری از اوقات سرمقاله‌ها را به جای احمد بهار می‌نوشته است که بی‌گهر مقام و منزلت مشکان نزد احمد بهار می‌باشد. همچنین مشکان طبسی با نصرالله تقوی ارتباط به بارزادیک و تنگاتنگی داشته است چنانچه کتاب قصاید دیوان ریاض همدانی و دره التاج را مشکان عصبی به خواهش نصرالله تصحیح می‌کند و نیز بر دو کتاب نصرالله تقوی مقدمه می‌نویسد.

مشکان طبسی حدود سه سال در فرانسه زندگی کرد اما دل‌باخته غرب نشد و در آنجا نماند. به غرب رفت و دانش آنان را فراگرفت سپس به کشور خود بازگشت تا دانشش را در اختیار

^۱ مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۱، ص ۳۶۳.

هم وطنان خویش بگذارد. متأسفانه اطلاعات خاصی درباره زندگانی مشکان طبسی در مصر و فرانسه وجود ندارد و ما نمی دانیم وی در فرانسه نزد چه کسانی علم می آموخته و یا به کدام کشورها سفر کرده است. تنها خود مشکان نوشته است که در این کشورها به صورت غیر رسمی به تحصیل پرداختم.

مشکان طبعی علاوه بر اینکه در علوم مختلف متبحر بوده است و در آن‌ها تألیفات داشته است اما تنها در کارهای علمی خود را محدود نکرد بلکه وی مشکلات جامعه را به خوبی رصد می کرد و برای حل آن - راه می یافت که نمود و بروز آن را در مقالات وی می توان مشاهده کرد.

در دوره دومی به مشکان طبسی در مشهد زندگی می کرده است پس از اینکه از فرانسه به ایران برگشت. فعالیت اصلی وی در علم بوده است که در مدارس احمدی و دانش و... تدریس ادبیات و زبان فرانسه و دیگر درس ها می کرد. در این دوره از زندگانش که تا سال ۱۳۰۶ش حدود یازده سال طول می کشد وی به فعالیت در مجله دموکرات و سخنرانی و انتشار مجله دیستان می پردازد.

درباره کتاب درةالتاج یک نکته بگویم و آن اینکه کتاب تألیف قطب الدین شیرازی است که مشکان طبسی بخش های ریاضیات و نجوم آن را به خواش اسماعیل تقوی تصحیح کرده است. ترجمه رمان های کاپیتان کرکران و داماد فراری محصول دوره ای است که مشکان طبسی تازه از فرانسه برگشته بود و در مشهد زندگی می کرد. بعضی از واژگانی که مشکان طبسی به فراوانی استفاده می کند نظیر: «و لیکن» لغت هایی است که در میان طبسی ها بسیار شایع است و همین الآن هم بسیار از این لغات استفاده می کنند.

چند نکته درباره یادنامه مشکان طبسی

یادنامه ای که الآن ملاحظه می کنید ویراست اول می باشد. امیدوارم با چاپ مجموعه آثار مشکان طبسی که در هشت جلد عرضه می شود این آثار مورد توجه و اقبال پژوهشگران و محققان قرار

گیرد. باب مقاله نوشتن درباره مشکان طبسی و اندیشه‌های وی مفتوح است و از تمامی پژوهشگرانی که درباره مشکان طبسی قلم می‌زنند خواستارم که مقاله خود را برای بنده بفرستند تا در ویراست دوم این کتاب چاپ شود. امیدوارم روزی بتوانیم شاهد برگزاری همایشی با موضوع بررسی افکار و آثار مشکان طبسی باشیم.

هنگامی که برای یادنامه مشکان طبسی به گردآوری آثار می‌پرداختم در کتاب‌های بسیاری درباره مشکان طبسی مطلب دیدم اما همه آن‌ها تقریباً متن زندگی‌نامه خودنوشت وی در گلزار معانی می‌باشد. به همین خاطر از چاپ آنان خودداری کردم.

در بسیاری از کتاب‌ها درباره مشکان طبسی مطلبی نوشته‌اند اما بیشتر آنان همان مطلب خود وی در کتاب گلشن آزاد است و یا مطلبی که گلچین معانی درباره وی نوشته را بازگو کرده‌اند.

چند مقاله در بخش یادنامه وجود دارد که نویسنده آن‌ها مشخص نیست. این‌ها مقالاتی هستند که خانواده مرحوم مشکان طبسی در اختیار بنده گذاشته‌اند و در مجلات آن زمان چاپ نشده است و برای اولین بار در این کتاب چاپ می‌شوند. نام نویسنده این مقالات در پایان مقاله ذکر نشده است و خانواده مرحوم مشکان طبسی هم نام نویسنده آن مقالات را نمی‌دانستند به همین جهت نام نویسنده آن مقالات در پاورقی کتاب نیامده است.

بنده پنج جلسه که هر کدام بین یک ساعت تا سه ساعت طول کشید با آقای ناصر مشکان طبسی گفتگو کردم همه این گفتگوها در ایام نوروز سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ طبع انجام شد و مقدار مصاحبه‌ها چندین برابر حجم مصاحبه‌های کنونی کتاب بوده است. بابا گویم که حجم داده‌های ایشان همین مطالبی است که در بخش گفتگوها عرضه شده چرا که بسیاری از سخنان ایشان تکراری بود. همچنین ایشان خیلی پراکنده صحبت می‌کردند که بروز آن را در بخش مصاحبه‌ها می‌بینید.